

Nils Eliasson, säkerhetspolitisk expert och f.d. ambassadören

Den europeiska säkerhetsordningen och kriget i Ukraina

I Kristinehamn har vi förmånen att ha en egen säkerhetspolitisk expert, nämligen f.d. ambassadören Nils Eliasson, uppvuxen i Visnums-Kil. Som ambassadör och generalkonsul i Mellanöstern och på Balkan har Eliasson flera gånger hamnat i oroshärdar. Han har en gedigen erfarenhet av att arbeta med den europeiska säkerhetsordningen, numera benämnd Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE). Eliasson drog många intresserade åhörare till Kristinehamns FN-förenings senaste möte och delade generöst med sig av sitt kunnande. I fokus stod förstas kriget i Ukraina. Trots att ämnet var mörkt och dystert, kände sig nog åhörarna ändå upplysta efter Eliassons föreläsning. Det blev många frågor, och i sann diplomatisk anda en respektfull diskussion när svaren inte var givna.

Eliasson återvände flera gånger till den inledande meningen i Kungliga krigsvetenskapsakademins rapport *På allvar – svensk säkerhetspolitik i ofärdstider*: "Den alleuropeiska säkerhetsordningen ligger i spillror". Det är en slutrapport av ett projekt som pågått sedan 2018 om hur svensk säkerhets- och försvarspolitik bör utformas de närmaste åren och kan nedladdas på <https://kkrva.se>. Förutsättningarna för slutrapporten ändrades radikalt i och med Rysslands angrepp på Ukraina den 24 februari och därefter Sveriges ändrade inställning till ett medlemskap i NATO.

Under kalla kriget 1973-94 fördes förhandlingar mellan de östra och västra blocken och med de icke-allierade staterna för att delvis ersätta avsaknaden av fredsavtal efter andra världskriget. Förutom Sovjetunionen och USA deltog de europeiska staterna och Kanada. År 1975 undertecknades i Helsingfors ett dokument med bl.a. tio principer med åtaganden om hur relationerna mellan stater i Europa skulle skötas. Det handlade t.ex. om att avstå från våld, gränsers okränkbarhet och fredlig lösning av tvister. En av principerna handlade om respekt för mänskliga rättigheter och friheter. Det dröjde dock innan medborgarna i östblocket i praktiken kunde åtnjuta sina grundläggande rättigheter, och Eliasson arbetade med framför allt dessa frågor under tre års förhandlingar i Wien 1986-89.

Ministtermöten om den europeiska säkerhetsordningen hölls en gång per år. I Stockholm 1992 uppstod stor kalabalik efter den ryske utrikesministern Kozyrevs tal, där han hade synpunkter på expansion av NATO och Rysslands intressesfärer och ansåg att Ryssland inte skulle vara bundet av åtagandena från 1975. Dock begärde han åter ordet efter en lunchpaus och dementerade att det han just sagt skulle vara Rysslands hållning. Han hävdade då att detta var vad den ryska oppositionen tyckte och varnade för detta. Som det ser ut tycks detta 2022 ha blivit den nuvarande ryska regeringens position.

Efter Sovjetunionens fall uppkom en önskan att minska antalet stater med kärnvapen. Belarus, Kazakstan och Ukraina blev medlemmar i Fördraget om icke-spridning av kärnvapen och överlämnade sin arsenal av kärnvapen till Ryssland. Vid ett ministermöte i Budapest 1994 utfärdade Ryssland, USA och Storbritannien garantier om att fullt ut respektera dessa staters integritet m.m. i enlighet med 1975 års Helsingforsöverenskommelse.

Vid ett toppmöte i Istanbul 1999 stipulerades att ingen av de deltagande staterna ska stärka sin säkerhet på andra staters bekostnad, något som Ryssland tolkat som riktat mot expansion av NATO.

Putin, som i början av sin verksamhet var relativt medgörlig, har med åren blivit mer och mer nationalistisk. Han ser det forna Sovjetunionen som ett imperium med rätt att vara omgivet av sin egen "intressesfär". Den ryska allmänheten inges föreställningen att de rysktalande minoriteterna i f.d. sovjetrepubliker är förtryckta och behöver "räddas". Vid en säkerhetskonferens i München 2007 beskyllde Putin USA för att påtvinga hela världen sitt "rättssystem" och skapa en unipolär värld. Han menade att en utvidgning av NATO skulle vara ett direkt hot mot Ryssland.

Ockupationen av Krimhalvön 2014 var en följd av denna nationalistiska inställning hos Putin. Reaktionen från omvärlden var måttlig med endast mindre sanktioner. Ryssland beskyllde Ukraina för att bryta mot Minskavtalet från 2015 om bl.a. OSSE-observatörer och eldupphör i de östra delarna av Ukraina, där strider pågick, men bortsåg från sitt eget handlande genom ockupationen av Krim.

Ryssland föreslog i december 2021 ett bilateralt avtal med USA om ömsesidiga säkerhetsgarantier som skulle innebära förbud mot östlig expansion av NATO. I detta skulle fastslås att USA ska förhindra östlig expansion av NATO. Effekten skulle bli att inte heller Sverige och Finland skulle tillåtas att ansluta sig. Förslaget var naturligtvis oacceptabelt för USA och NATO.

I februari 2022 skrev Rysslands utrikesminister Lavrov brev till alla utrikesministrar inom OSSE. Han krävde svar på hur man ser på bestämmelsen från Istanbul 1999 om att inte stärka sin säkerhet på bekostnad av andra länder. EU-länderna svarar gemensamt att de visst vill prata med Ryssland men däremot inte rucka på rådande säkerhetsordning.

Alltsedan annekteringen av Krim 2014 sprider Ryssland myter för att svärta ner Ukraina i syfte att få landet att framstå som ett globalt säkerhetshot. Enligt dessa myter är konflikten ett resultat av aggression från Ukraina och dess allierade i väst. Ryssland påstås vara utsatt för omringningsförsök av NATO, Ukraina en del av dess intressesfär, och landet måste försvara sig. Krisen sägs vara NATO:s fel genom att man utökat alliansen. EU karaktäriseras som irrelevant.

Utrikespolitiska Institutet anser att Rysslands krig i Ukraina gäller regimens överlevnad i Ryssland. Man gör allt för att undvika att Ukraina utvecklar sin demokrati, som skulle stå i kontrast till bristen på demokrati Ryssland. Ryssland ser en egen intressesfär och anser att andra ska underordna sig. Man vill få till stånd ett skifte i den militära maktbalansen i Europa och anser militärt våld vara legitimt för att uppnå militära mål.

De strategiska effekterna av kriget i Ukraina har gått tvärt emot Rysslands intentioner. Ryssland har blivit isolerat. Ukraina har blivit mera medvetet som land och mer integrerat med EU, och EU har blivit mera enat. Sverige och Finland är på väg in i NATO. Ryssland framstår närmast som en vasall som blivit råvaruleverantör till Kina och Indien. Och inte minst finns ett enormt återuppbyggnadsbehov i Ukraina.

Eliassons slutsats är inte ljus. Han tror inte att kriget kan få ett slut medan Putins sitter kvar vid makten. Ryssland har brutit mot de flesta av säkerhetsstrukturens regler. Riskerna finns för användning av kärnvapen. Som en liten ljusglimt i mörkret tror dock Eliasson att ekonomiska sanktioner kommer att ha effekt på Ryssland.

Siw Wikström